

LISAD (ÖPPETUNNID)

Lisades on esitatud iga riigi kohta üks õppetund kui näide sellest, kuidas seelses kontekstis innustada õpilasi digiteavet kriitiliselt hindama.

— Katseprojekti raames välja töötatud ja katsetatud õppetunnid on otseselt seotud iga partnerriigi prioriteetide ja probleemidega.

VALGEVENE

— **Tunni pealkiri:** Internetivägivald

— **Teema:** noorte internetivägivalla ennetamine

— **Märksõnad:** internetivägivald, küberkiusamine, internetivägivalla ennetamine.

— **Eesmärgid:** anda õpilastele oskused internetivägivallale reageerimiseks, arendada õpilaste oskust meedias ja suhtlusvõrgustikes leiduvat vägivalda käsitlevat teavet hinnata.

— **Soovitud tulemused:** õpilaste suurem teadlikkus kübervägivalla vormidest, parem analüüsi- ja kriitikapädevus, suurem oskus esitada internetivägivallale vastuargumente.

— **Vajalikud materjalid:** märkmepaberid, projektor, fotod, videod, kaardid kirjaga „Direktor”, „Direktori asetäitja”, „Sotsiaaltöötaja”, „Kasvatuspsühholoog”, „Lastekaitseametnik”, „Meditsiinitöötaja”, „Õpetaja”, „Vabauhenduse esindaja”, „Ema Sidorova”, „Isa Sidorov”, „Ema Petrenko”, „Isa Petrenko”.

Tunnikava

— **Sissejuhatus**

1. Koolitajad tervitavad osalejaid

Tere päevast! Meil on hea meel teiega kohtuda. Täna räägime internetivägivalla erinevatest vormidest ja selle ennetamise võimalustest.

2. Koolitajad ja osalejad teevad teatavaks rühmatöö reeglid (need kirjutatakse tahvlile).

3. Tutvumismäng „Veebikohting”

— **Koolitaja:**

Sa oled otsustanud leida endale sõbra (meeldiva kaaslase). Et seda teha, avaldad interneti tutvumisportaalil kuulutuse. Pane kirja enda lühikirjeldus (lemmiktegevused, hobid, meeldimised, tugevused ja nõrkused). Oma õiget nime ei pea kirjutama, võib kasutada ka pseudonüümi (hüüdnime).

Osalejatele jaotatakse märkmepaberid, kuhu nad kirjutavad enesetuvustuse, ja seejärel kleebitakse paberid tahvlile. Jätke osalejatele aega tahvlil olevate tekstidega tutvumiseks.

Põhiosa

1. Koolitajad tutvustavad osalejatele küberruumis esinevaid laste vastu suunatud vägivalla vorme.

Lastevastase vägivalla vormid küberruumis:

- **a. Seksuaalhuvist kontakti otsimine (grooming) – lapsega kontakti loomine ja tema usalduse võitmine eesmärgiga astuda seksuaalsuhtesse.**

Pahatahtlikud inimesed kipuvad lastega foorumites või vestlustubades tutvust sobitama. Tavaliselt on nad kursis tänapäeva noorte eluga (huvid, maitset, eelistused) ja neil on lihtne lapsega vestlust alustada. Nad võtavad sihikule noori, kes on mingil põhjusel pettunud või eluga rahulolematud ning otsivad tuge ja mõistmist. Nad ütlevad sellistele lastele, et saavad neist aru, püüavad neid julgustada ja pakuvad välja, et edasine suhtlus võiks toimuda vähem avalikus vormis (privaatsõnumid suhtlusvõrgustikes, e-kirjad, SMS). Järk-järgult jõuavad nad jutuga intiimsete teemade ja küsimusteni. Seejärel teevad nad tavaliselt ettepaneku päriselt kohtuda.

- **b. Kiusamine (ähvardamine, ahistamine: lapsi hirmutavad, alandavad ja neile halvasti mõjuvad tegevused).**

See on noorukite seas kõige levinum vägivalla vorm. Kiusajad loovad tihti tõrjutud lastele pühendatud veebisaite ja sotsiaalvõrgustike rühmasid. Nad avaldavad seal ohvri mainet rikkuvaid fotosid ja videoid, levitavad kuulujutte, saadavad anonüümseid ähvardusi ja solvanguid. Mõnel juhul võidakse kiusamist salvestada ja need materjalid laaditakse internetti kõigile vaatamiseks.

- **c. Pornograafilise materjali levitamine (ilmse seksuaalse sisuga materjalid või vägivaldsed stseenid, mis kahjustavad lapse psühholoogilist ja kehalist tervist).**

Enamik teismelisi, kes on näinud internetis seksuaalse sisuga materjale, tunnevad rahutust ja ärevust. Peale selle võib pornograafia vaatamine põhjustada erinevaid tagajärgi:

- tekitada pornosõltuvust;
- suurendada vajadust selle vaatamise järele;
- tekitada soovi nähtut matkida.

- **d. Lapsporno tootmine ja levitamine**

Lapsporno on üks kõige tulusamaid kuritegevuse liike. Lapsporno tootmine ja levitamine on Valgevenes seadusega karistatav. Valgevene Vabariigi kriminaalkoodkeksi artiklis 343 sätestatakse: „Alaealist kujutavate pornograafilise sisuga materjalide või pornograafilist laadi esemete valmistamine (kuni 13 aastat vabadusekaotust).

2. Näidake osalejatele videolõiku (vestlussaatest „Position: Social Networks“). Iga osaleja peaks nimetama ühte videos nähtud vägivalla vormi, kommenteerima olukorda ja võimaluse korral tooma omalt poolt näite.

Koolitajad tutvustavad osalejatele netiterrori (cyber mobbing) vorme (Nancy Willardi liigituse järgi (Willard, 2007)):

- **Agressiivne leim (flaming).** Tavaliselt toimub avalikus internetiruumis, kus postitatakse solvavaid märkusi ja vulgaarseid kommentaare.
- **Ahistamine (teadlikud süstemaatilised ründed internetis, mida panevad toime võõrad, suhtlusvõrgustike kasutajad või lähemasse tutvusringkonda kuuluvad inimesed).**
- **Halvustamine (rumour-mongering).** Ohvrit halvav valguses näitava teabe, foto- või videomaterjalide teadlik levitamine internetis, foorumites, uudisgruppides, e-postiga, SMSiga eesmärgiga rikkuda sõprust või maksta kätte.
- **Reetmine ja petmine (isikliku teabe avaldamine).** Isikliku teabe, näiteks intiimsete fotode, rahalise seisuga või töökoha andmete levitamine alandamise või väljapressimise eesmärgil.
- **Väljajätmine (sotsiaalne tõrjumine).** Väljajätmine sõnumivahetusrühmast, mängukogukonnast jne.
- **Küberjälitamine (pidev ahistamine ja kiusamine).** Süstemaatiline (seksuaalne) ahistamine, millele järgnevad ähvardused ja kiusamine.

- **Küberähvardused** (avalik ähvardamine füüsilise vägivallega). Otsesed või kaudsed tapmis- või vigastamisähvardused.

4. Mäng: „Ennetuskomisjon“

Laste hülgamise ja noorte kuritegevuse ennetamise komisjon on iseseisev organ, mis vaatab läbi ohustatud või õigusvastaseid tegusid toime pannud noori käsitlevat teavet. Ennetuskomisjoni kuuluvad kooli direktor, õpetajad, õpilased, lapsevanemad ja ühiskondlike organisatsioonide esindajad.

Iga osaleja saab koolitajatelt kaardi, millele on kirjutatud tema roll. Rollid: direktor, direktori asetäitja, sotsiaaltöötaja, kasvatuspsühholoog, lastekaitseametnik, meditsiinitöötaja, õpetaja, vabaühenduse esindaja, ema Sidorova, isa Sidorov, ema Petrenko, isa Petrenko. Need osalejad, kes kaarti ei saa, on inspektorid, kelle ülesanne on panna tähele ennetusnõuandeid, võimalikke puudusi ja häid lahendusi.

Ennetuskomisjoni koosolek algab sellega, et „direktor“ loeb ette olukorra kirjelduse. Seejärel räägib iga osaleja oma rollist ning kirjeldab kõnealust perekonda (vanemaid ja lapsi).

Olukorrad on võetud tegelikust elust ja pärinevad järgmistest internetiallikatest:

1. http://www.academy.edu.by/files/29052013_Profilaktika.pdf
2. <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
3. <http://ont.by/tv/projects/pozition>

Nimed ja kohad on muudetud.

Juhtumivaatlus: „Koolis tekkis häireolukord. 2000. aastal sündinud 7. klassi õpilane tõi kooli suitsupommi. Ta oli selle internetist leitud teabe põhjal ise valmistanud. Vahetunni ajal andis õpilane pommi klassikaaslastele, kes pani selle taskusse. Tunni ajal toimus suitsu levitav plahvatus. Keegi viga ei saanud, kuid lapsed olid sunnitud klassist kiiresti lahkuma. Pommi omanik kirjutas seletuskirjas, et teda on juba pikka aega huvitanud „erinevad trikid“ ja talle meeldib selliseid „pürotehnilisi asju meisterdada“. Kogu vajaliku teabe sai ta internetist. Politsei vestles tema vanematega.“

Viimane osa

Kokkuvõtte ja refleksioon

„Andke nõu“

Iga rühm annab mõned soovitused, kuidas internetivägivalda ära hoida. Esimene rühm annab nõu keskkooliõpilastele ja teine lapsevanematele. Kolmas rühm nõustab õpetajaid ja neljas nooremaid õpilasi. Viies rühm annab soovitusi veebisaitide moderaatoritele (süsteemihalduritele).

GRUUSIA

Tunni pealkiri: AntiDiscriMedia

Teema: diskrimineerimise vältimine

Märksõnad: diskrimineerimise vältimine, leppimine, sallivus, empaatia, vähemused, inimõigused, võrdsus, tõrjumine, vägivald.

Eesmärgid: edendada diskrimineerimisvastast praktikat, kasvatada mitmekesisusega leppimise oskust, kasutada IKT vahendeid õppeprotsessis.

Soovitud tulemused: õpilased omandavad oskusi, mis võimaldavad neil mitmekesisusega leppida ning diskrimineerimist ära tunda ja ennetada. Sotsiaalmeediat kasutades saavad õpilased jagada ideid ja oma tööd nii oma koolipere kui ka laiema kogukonnaga. Õpilased arendavad lugemis- ja kirjutamisoskust, visuaalset kirjaoskust, teabe otsimise ja liigitamise oskust.

■ **Vajalikud materjalid:** internetiühendusega arvuti, kontoritarbed, raamatukogu, videokaamera jne.

■ **Tööplaan:**

- Õpilaste ettevalmistamiseks pidada klassis arutelu diskrimineerimise tähenduse ja vormide üle.
- Kasutada arutelus erinevaid ressursse (filmid, tekstid, fotod, õigusdokumendid, ajakirjad, uuringud jne), et anda diskrimineerimisest igakülgne ülevaade.
- Klassi arutelu meedia / elektroonilise meedia rollist seoses diskrimineerimisega.
- Aktiivse töö etapp:
  - luuakse blogi või veebisait nimega ANTIDISCRIMEDIA, vajaduse korral koostöös IT õpetajaga;
  - õpilased jaotatakse rühmadesse – iga rühm tegeleb ühe kindla diskrimineerimisohu oleva ühiskonnagrupiga (nt usuvähemused, seksuaalvähemused, puuetega inimesed, rahvusvähemused jne);
  - rühmad koguvad teavet;
  - rühmad koostavad valitud teemal teaberessursi;
  - kogutud teavet ja tehtud tööd analüüsitakse ja hinnatakse ning tulemus avaldatakse veebisaidil ANTIDISCRIMEDIA.
- Tutvustada projekti väljaspool klassi – koolis, teiste koolide/klasside õpilastele või õpetajatele, kogukonnale või lapsevanematele.
- Korraldada ühine arutelu, et võtta kogu töö ja selle tulemused kokku.

■ **Juhised:**

- Õpetaja palub õpilastel (3. kuni 12. klass) koostada diskrimineerimisvastane seadus, kirjeldada mõnda diskrimineerimisjuhtumit või üldisi diskrimineerimisvastaseid põhimõtteid ja väärtusi.
- Kui õpilased on teemaga rohkem tuttavad, pakub õpetaja neile võimalust luua internetis vastav veebisait või blogi nimega AntiDiscrimedia, et võidelda diskrimineerimise vastu ja suurendada inimeste teadlikkust. Nii saavad õpilastest meediaspetsialistid, kes võitlevad suhtlusõrgustikus diskrimineerimise vastu.
- Järgmisel etapil peab õpetaja õpilastega arutelu, et teha kindlaks ühiskonna haavatavad grupid, kes langevad kõige sagedamini diskrimineerimise ohvriks. Seejärel jagatakse klass tööruhmadeks vastavalt kindlaks tehtud haavatavate gruppide arvule. Iga töörühm valib ühe grupi, mille liikmed kannatavad kõige sagedamini diskrimineerimise all (näiteks usuvähemused, seksuaalvähemused, puuetega inimesed, rahvusvähemused jne).
- Õpilaste rühmad alustavad oma teemaga tööd. Nad koguvad teavet kirjalikest allikatest, videotest, helisalvestistest ja muus vormis materjalidest. Nad võivad teha ka lühikese filmi. Õpilaste roll on töötada meediaspetsialistidena, kes kaitsevad kindlate inimgruppide õigusi.
- See töö kestab terve semestri või ka terve õppeaasta. Õpilased loovad, uurivad ja süstematiseerivad teavet koostöös õpetaja ja kooli huvirühmadega. Seejärel avaldavad nad õpetaja abiga selle teabe veebisaidil AntiDiscrimedia.
- Õpilaste tööruhmad esitlevad saadud tulemusi teiste rühmade õpilastele ning püüavad tõmmata tulemustele ka teiste inimeste tähelepanu väljaspool klassi. Internet on hea võimalus teha see teave üldsusele hõlpsasti kättesaadavaks. Samuti võivad õpilased teha ettekandeid, mida kuulavad kutsutud külalised, kellega pärast arutatakse neid huvitavaid teemasid.

LEEDU

■ **Tunni pealkiri: Võrguteave: kas kõike veebis avaldatut võib uskuda?**

Põhieesmärgid:

■ Arendada kriitilist suhtumist internetis olevasse teabesse; õppida ära tundma erinevate huvirühmade mõju massimeediale ning ergutada erinevate allikate võrdlemist ja analüüsi.

■ Juhtida õpilaste tähelepanu võimalikele vastuoludele teabevabaduse ja inimeste eraelu puutumatus vahel. Tutvustada õpilastele vastuolulise teabe avaldamise probleemi: näiteks teave kuritegude ohvrite, traagiliste õnnetuste või looduskatastroofide kohta. Algatada arutelu teatud teabe, mis võib suurendada rahvuslikke, rassilisi või usulisi pingeid, avaldamise või avaldamata jätmise põhjendatuse ja eetilise üle.

■ Põhieesmärgid õpilaste jaoks:

- Omandada oskus eristada põhilisi veebisaitide tüüpe seal avaldatud teabe laadi ning seda avaldavate isikute või organisatsioonide nimede põhjal, teha kindlaks teabe avaldajate eesmärgid ning olla teadlik teabe kallutatud esitamise võimalustest.
- Tunda põhilisi kriteeriume, mille alusel saaks mis tahes veebisaidi ohutust ja usaldusväärsust ning seal avaldatud teabe väärtust kontrollida.
- Mõista põhilisi kõlblusprintsipe, mille abil saab otsustada, kas teabe avaldamine küberruumis teeniks avalikku huvi, kahjustamata samas ühegi üksikisiku huve.
- Tutvuda problemaatiliste olukordadega, mis võivad tekkida juhul, kui internetis avaldatakse teavet kuriteoohvrite, traagiliste õnnetuste ja looduskatastroofide kohta, ajaloolisi fakte sõdade, genotsiidi ja usukonfliktide tagajärgedest. Arendada kriitilise mõtlemise oskust ja võtta nimetatud küsimustes selge seisukoht.

Õppevorm	Õppetase	Teema
2 tundi või 1 seminar õpetajatele	10.–12. klass	Kodanikuharidus, infotehnoloogia

Lühikirjeldus

■ Tundide eesmärk on analüüsida internetiteabe usaldusväärsust ja isikute eraelu puutumatust kahjustava teabe avaldamist. Samuti käsitletakse selliste avalduste või pildimaterjali avaldamist internetis, mis võib põhjustada avalikkuses vastakaid reaktsioone; õpilasi innustatakse sõnastama ja täpsustama sellistes küsimustes oma kõlbelist seisukohta. Tuleb samuti rõhutada, et infotehnoloogia ajastul on igal inimesel võimalik meediasisu luua. Seega suureneb oluliselt iga üksikisiku roll ja vastutus.

■ Soovitatud ja muude kättesaadavate allikate analüüsi ajal on soovitatav algselt teoreetilise materjali käsitlemise kõrval arutelusid ja paluda õpilastel oma arvamust avaldada. Samuti oleks soovitatav esitada küsimusi, millel ei ole õigeid ega valesid vastuseid, ning lasta õpilastel harjutada ise oma seisukoha kujundamist. Esimeses tunnis analüüsitakse kõige populaarsemaid veebisaitide liike ja nende taga olevaid huvisid, rõhutades selliste veebisaitide võimalikku mõju teabe kvaliteedile ja erapooletusele. Samuti arutatakse võimalusi, kuidas teha kindlaks usaldusväärseid teabeallikaid. Teises tunnis tutvustatakse vastuolu ühelt poolt tõese ja üksikasjaliku teabe avaldamise ning teiselt poolt konkreetsete isikute kahjustamisest ja ühiskondlike konfliktide ja lõhede tekitamisest hoidumise vahel.

Märksõnad

■ Teave, vastutus, huvirühmad, usaldusväärsus, tõesus, konflikt.

Metoodika ja teabe esitamise viisid

■ Teoreetiline loeng, juhtumivaatlused, ressursside analüüs, arutelu, rühmatöö, rollimängud.

Kasutatavad ressursid

■ Internetiühendusega arvuti ja projektor, printitud jaotusmaterjal analüüsitava tekstidega, spetsiaalselt kooliõpilastele välja töötatud küsimustikud, paber ja pliiatsid kommentaaride kirjutamiseks ja projekti mustandite koostamiseks.

Kestus

■ Esimene tund kestab 45 minutit.

■ Teine tund kestab 45 minutit.

1. tund. Kui usaldusväärne on internetis avaldatud teave?

Põhieesmärk

■ Suurendada teadlikkust, et internetis avaldavad teavet isikud ja organisatsioonid, kellele on oma huvid, eesmärgid ja võimalused – nende motiivid võivad olla kahtlased. Suurendada õpilaste oskust kontrollida sellise teabe autorlust, kvaliteeti ja usaldusväärsust ning otsida võrdlemiseks teisi allikaid. Suurendada õpilaste oskust teha kindlaks selgeid huvirühmi, kes teadaolevalt avaldavad teatud laadi infot, ning korrektselt aru saada nende eesmärkidest; arendada fakti ja tõlgenduse eristamise oskust.

Metoodika

■ Teoreetiline loeng, juhtumivaatlus, ressursside analüüs, arutelu, rühmatöö (tingimusel, et on piisavalt arvutitöökohti).

Kasutatavad ressursid

■ Teoreetilised teadmised veebisaitide liikide kohta: osa statistilisest teabest esitatakse suuliselt ning põhiväited ja faktid kuvatakse projektoriga ekraanile. Jagatakse välja printitud jaotusmaterjal, mis sisaldab töörühmade ülesandeid. Õpilased peaksid moodustama väikesed rühmad ja täitma need ülesanded arvutiklassis, analüüsides ülesandes märgitud veebisaitide, et teha kindlaks nende iseloomu.

Juhised / tunnikava

■ Tunni alustuseks võiks tutvustada internetiresursside liike, teabe avaldajate eesmärke, sihtrühmade piiritlemist ning põhiteavet nõutava ohutuse ja usaldusväärsuse taseme kohta. Selles analüüsis võib kasutada abimaterjali nr 1 (veebisaitide liigid, vt lisa), et tuua näiteid konkreetsetest veebisaitidest ja juhtida tähelepanu nende iseloomulikele tunnustele.

■ Abimaterjali nr 2 (Ühendkuningriigi õpilaste oskus internetiteavet selekteerida, vt lisa) tutvustamise ajal oleks soovitatav võrrelda selles esitatud statistikat meie riigi kooliõpilaste seas valitsevate hoiakutega. Selleks võib neilt küsida, mida nad ise oma oskustest arvavad, milliste Ühendkuningriigi küsitluse väidetega nad nõustuvad ja milliste suhtes on teistsugusel arvamusel. Vajaduse korral selgitab õpetaja üksikasjalikult aspekte, mis on veel segaseks jäänud, ning tutvustab usaldusväärse teabe leidmiseks kasutatavaid meetodeid.

■ Tunni teises osas oleks sobiv jagada jaotusmaterjalina välja esimene küsimustik (veebisaitide usaldusväärsuse hindamine) ja seda kommenteerida. Ühtlasi võiks esitada loetelu erinevaid seisukohti esindavatest veebisaitidest, mida õpilased peaksid analüüsima. Soovitatavalt peaks see sisaldama vähemalt paari näidet usaldusväärse sisuga kvaliteetsetest veebisaitidest, mille on avaldanud mõni üksikisik, haridusasutus, vabaühendus, uudistetootja, äriühing jne.

■ Pärast ülesande täitmist peaks igast rühmast üks esindaja tutvustama rühma järeldusi. Nad peaksid oma otsuseid põhjendama ja tooma välja kriteeriumid, mille alusel nad järeldusi tegid. Õpetaja peaks oma tagasisides juhtima tähelepanu nende järelduste tugevatele ja nõrkadele külgedele.

2. tund. Kas töö peaks igal juhul avaldama?

Põhieesmärk

■ Tutvustada ühte aktuaalset probleemi, mis kaasneb infotehnoloogia järjest suurema kasutamisega – vastuolu ühiskonna põhiseadusliku teabe saamise õiguse ja üksikisiku eraelu puutumatuse vahel. Jagada asjakohaseid teadmisi kõlbeliste kriteeriumide ja normide kohta, millega tuleks arvestada enne kuriteoohvreid, rahvusi, tagakiusatavaid ühiskonna- ja usugruppe käsitleva teabe avaldamist. Algatada arutelu selle üle, millist teavet tuleks avaldada ja millised avaldamispiirangud tuleks (iseenda jaoks) kindlaks määrata.

Metoodika

■ Teoreetiline loeng, juhtumivaatlused, näited, ressursside analüüs, vestlus, arutelu, rollimäng, prokuröri

ja advokaadi rollide võtmine.

Kasutatavad ressursid

Teoreetiline teave esitatakse suuliselt. Lihtsalt mõistetav ja loetav osa teabest kuvatakse projektoriga ekraanile. Üksikasjalikumaks analüüsiks kasutatavate ressursside tekstid printitakse välja ja jagatakse õpilastele. Õpilased võivad kirjutada oma kaustikusse kommentaare või vastava tekstiga seotud infot

Juhised / tunnikava

Tunni alguses oleks soovitatav rõhutada, et digikaamerate ja mobiiltelefonide areng ning sotsiaalmeedia laialdane levik võib muuta iga õpilase ühel hetkel ootamatult ajakirjanikuks, kui ta teeb näiteks autoõnnetusest või tulekahjust pildi, millel on näha ohvreid, või salvestab kallaletungi või röövi. Ent enne selle „kuuma“ uudise avaldamist tuleks kaaluda selle tagajärgi sündmuse ohvritele. Samuti tasub kaaluda mõju teistele inimestele, näiteks kui lapsed näevad surnud või vigastatud ohvrite pilte.

Pärast sissejuhatavat osa võiks kommenteerida abimaterjali nr 3 (ajakirjaniku eetikakoodeks, vt lisa), pöörates tähelepanu teabe vahendajate õigustele ja kohustustele. Kohustuste hulka kuulub ka nõue, et avaldatud teave ei põhjustaks asjaomastele isikutele suurt ja vältimatut kahju. Seejärel võiks analüüsida tabelit „Internetis teabe avaldamisega kaasnevad kohustused“ ning võrrelda töö avaldamise kohustust kahju vältimise kohustusega ja leida nende võimalikke vastuolusid. Õpetaja võiks neid kommenteerida ja püüda seejärel koos õpilastega leida võimalikke lahendusi.

Tunni teises osas oleks soovitatav keskenduda kõlbelistele aspektidele, nt millise ajaloolise pildimaterjali avaldamine oleks eetiliselt lubatav ja millisel juhul võiks seda pidada kõlblusvastaseks teoks. Arutelu käivitamiseks võib esitada järgmisi küsimusi:

- Kui keegi avaldab pilte või videoid totalitaarse režiimi või ajaloos esinenud agressiivse ideoloogia kohta, kas see tähenda, et ta pooldab samu seisukohti ja väärtushinnanguid?
- Kas massimõrvade, ühishaudade või lagunevate laipade pildid on vajalikud, et saada teatud ajalooajalooperioodist objektiivset ülevaadet või rüvetatakse sellega surnute mälestust?
- Kas internetis võib levitada pildimaterjali, milles heidetakse nalja teise rahva või religiooni esindajate üle? Kuidas eristada heasoovlikku nöökimist ja naljatlemist solvavast ja provotseerivast sisust? Kas nendevaheline piir asub kõigi inimeste jaoks samas kohas?

Soovitatav oleks paluda mõnel õpilasel valmistada ette näidiskohtuistungi vormis väitlus. Õpilased jagunevad kahte rühma, kellest ühed on poolt ja teised vastu, ning esitavad põhjendatud argumente

Lisaks tuleks eriti rõhutada järgmist küsimust: milline on kõnealuse pildimaterjali levitamise lõppeesmärk ja sellest saadav kasu? Kas selliste piltide näitamise abil on võimalik olukorda nii muuta, et see pöörduks paremuse poole? Kui see ei ole võimalik, siis miks peaks üldse sellist materjali küberruumis avaldama? Arutelu ergutamiseks võiks näidata mõnda samasugust pilti nagu lisas olev pagulaste pilt ning arutada, mida see vaatajale ütleb.

Enne õpilastele ülesannete andmist tuleks neile selgitada, et mõnel tõstatatud küsimusel ei ole selget ja vaieldamatult õiget vastust. Küsimuste eesmärk ongi tekitada erinevaid arvamusi. Siiski võiks tunni lõpuks jõuda teatava üldise seisukohti ja arvamusi kokku võtva konsensuseni.

Lisad

Abimaterjal nr 1

Veebisaitide liigid

- **Isikute kodulehed** - nendel avaldavad üksikisikud isiklikku laadi sisu. Suhtlusvõrgustikud nagu Facebook ja LinkedIn loovad meile selleks tehnilisi võimalusi. Samas vastutab avaldatava teabe kvaliteedi (õigsuse, täielikkuse ja objektiivsuse) eest ainult inimene ise. Käsitletavad teemad võivad olla väga erinevad, näiteks argipäevaseikadest rääkimine, hinnangud poliitilistele sündmustele, väikeettevõtte reklaamimine või kunstiline eneseväljendus.
- **Huvirühmade veebisaidid** - neid haldavad mittetulundusühingud või aktivistid, kes tegelevad mõne

konkreetses teemas, nt keskkonnakaitse, inimõigused, haridus, heategevus või sotsiaalhoolekanne. Nende suunitlus võib olla peavoolulähedane või radikaalne ning avaldatud teabe usaldusväärsus võib olla väga erinev. Huvirühmade veebisaidid on juba olemuslikult kallutatud. Selliste allikate kasutajad peaksid arvesse võtma huvisid, mida allikas esindab. Seega tuleb mõista, et sellise teabe tõesuse määr võib väga suuresti kõikuda.

- **Ametlikud veebisaidid** - neid haldavad ametiasutused ja mitmesugused organisatsioonid. Sageli on nende eesmärk koondada eri allikatest pärit teavet ja esitada seda ühtses vormis. Sellised on näiteks valitsuse, kohalike omavalitsuste, rahvusvaheliste ja riiklike organisatsioonide või haridusasutuste teabeportaalid. Tavaliselt vastavad need saidid õigusaktide nõuetele ja avaliku teabe standarditele ning sisaldavad selgeid viiteid algallikatele ja autoritele. Avaldatud teabe usaldusväärsusest annab aimu fakte esitava asutuse või isiku usaldusväärsus või autoriteet oma erialal.
- **Uudistesaidid ja ajakirjandusväljannete saidid** - nende hulka kuuluvad riiklikud ja rahvusvahelised uudistetootjad, veebiajalehed ja -ajakirjad ning amatöörväljaanded. Internetis saab igaüks oma „uudiseid“ avaldada. Need võivad olla olemasolevate ja tunnustatud ajalehtede, ajakirjade e-versioonid või uudisteagentuuride e-portaalid. Samas võivad need olla ka äsja tekkinud ja ainult internetis tegutsevad kanalid. Tehnilisest küljest on uudistesaidi loomine suhteliselt lihtne. Palju raskem on sellele populaarsust saada ja säilitada objektiivse infoallika mainet. Selliste uudistesaitide usaldusväärsust hinnatakse selle järgi, kui sageli teised populaarsed ja usaldusväärsed meediakanalid neid tsiteerivad.
- **Foorumid** – spetsiifilist tüüpi veebisaidid, mille eesmärk on edendada arutelu. Nende külastajad vahetavad erinevatel teemadel arvamusi ja kogemusi. Kuna pärast registreerimist saab iga temaatilise foorumi kasutaja sel teemal arvamust avaldada, võib eeldada, et seal on esindatud palju erinevaid arvamusi. Samas võivad foorumi haldurid oma äranägemisel blokeerida teatud kommentaare või kustutada teistimõtlejate postitusi või ka terveid teemasid.
- **Äriühingute veebisaidid** – on olemuslikult kaldu oma toodete eelistamise poole, mistõttu nende omaduste ja kvaliteedi kohta võidakse esitada ülepaisutatud väiteid. Kuigi paljudel ettevõtetel on oma veebisait, leidub ka petusaite. Raha teenimisest ning klientide leidmisest ja hoidmisest on huvitatud nii hea kui ka halva mainega ettevõtjad. Ettevõtjad ei näita tavaliselt oma konkurentide tooteid. Paljud ettevõtjad kasutavad oma teenuste või toodete müümiseks „renditud“ veebiruumi – siin on vajalik ostja ettevaatus. Hoiduda tuleks ebaausate äriühingute veebisaitidest.

Allikas: *Criteria to Evaluate the Credibility of WWW Resources.* // Virginia Montecino, George Mason University, Fairfax, Virginia: <http://mason.gmu.edu/~montecin/web-eval-sites.htm>

Abimaterjal nr 2

9- kuni 18-aastaste õpilaste oskus internetiteavet selekteerida (Ühendkuningriik)

- 95% õpilastest kasutab koduste ülesannete tegemiseks internetist saadud teavet.
- 48% lapsevanematest arvab, et laste digikirjaoskus on parem kui nende põlvkonnal.
- 38% õpilastest usaldab enamikku veebis olevast teabest, 49% usaldab seda osaliselt ja 10% pigem ei usalda internetiteavet.
- Ainult kolmandikule 9- kuni 18-aastastest õpilastest oli koolis räägitud, kuidas eristada internetis avaldatud usaldusväärset teavet ebausaldusväärsest.
- Vähem kui iga kümnes 12- kuni 15-aastane internetikasutaja püüab välja uurida, kes on otsitavat teavet sisaldava veebisaidi taga.
- Ilu on tähtsam kui kvaliteet: 15% uuritud vanuserühma õpilastest kaldub arvama, et veebisaidi teostuse kvaliteet ja atraktiivne kujundus on märk seal sisalduva teabe usaldusväärsusest.
- Kõigest 17% õpilastest on huvitatud info otsimisest erinevatelt saitidelt, et seda võrrelda.
- Umbes kolmandik õpilasi usub, et kõrge hindega (nt Google'i otsingutulemustes kõrgel kohal asuval) veebisaidil sisalduv teave on tõenäoliselt usaldusväärne.
- Õpilased usaldavad pigem info- ja uudisteportaaale (87%) ja haridusteemalisi veebisaite (88%) kui eraisikute kodulehti ja blogisid (48%).

Allikas: Truth, Lies and the Internet. A report into young people's digital fluency. // Jamie Bartlett, Carl Miller. September 2011. http://www.demos.co.uk/files/Truth_-_web.pdf

■ Esimeses tunnis kasutatav küsimustik

Internetiallikate (nt veebisaitide) usaldusväarsuse hindamine

1. Kes on selle veebisaidi looja, artikli või postitatud kommentaari autor? Kuidas ta ennast tutvustab: ees- ja perekonnanime ja ametinimetusega, ainult hüüdnimega või postitab anonüümselt?
2. Kas teabe postitanud isik pakub võimalust teabe õigsuse kontrollimiseks temaga ühendust saada? Kontaktivõimaluseks võib olla posti- või meiliaadress, telefoninumber või mõni muu vahend.
3. Millist muud teavet võib teabe avaldaja kohta internetist leida? Milline on tema seos käsitletava teema või sündmusega? Millised on tema senised saavutused selles valdkonnas? Kui kaua ja kui regulaarselt on ta sarnast teavet internetis avaldanud?
4. Kas teabe avaldaja on eraisik või tegutseb mõnes vabaihenduses, riigiasutuses või uurimisinstituudis?
5. Millistele avalikele teabeallikatele ta viitab? Kas viited isikutele, kohtadele ja kuupäevadele on korrektsed?
6. Kui teabeallikas väidab, et ta tegutseb mõnes tuntud hea mainega organisatsioonis, kontrollige selle organisatsiooni veebisaidilt, kas ta on ka tegelikult (sama nime ja ametinimetusega) organisatsiooni töötajate nimekirjas. Näiteks kui keegi väidab, et ta on Reutersi agentuuri korrespondent, peaks ta nimi sisalduma Reutersi ajakirjanike nimekirjas.
7. Kui isik tutvustab end mõne valdkonna teadlase või väljapaistva spetsialistina, kontrollige, milliseid raamatuid ta on avaldanud, millised tema artiklid on ilmunud selle valdkonna mainekates teadusajakirjades ja millised on nende arvustused.
8. Veenduge, et saidi domeeninimi vastab saidi sisule. Iga eraisik võib hankida endale domeenilaiendi *.com, *.org või *.net. Valitsusasutused sellise laiendiga domeenides oma teavet ei avalda. Kui sellise aadressiga sait püüab jätta muljet, et seal avaldatakse ametlikku teavet, siis see ei ole eriti usaldusväärne.
9. Kas avaldatud teabe laad on kooskõlas veebisaidi üldise suunitlusega? Veider oleks lugeda teadusartiklit mõnest meelelahutusportaalist. Samuti oleks imelik leida maksuseaduse väljavõtteid isiklikult kodulehelt. Võib juhtuda, et selline teave on igati tõene, kuid kindlasti tuleks selle usaldusväarsust kontrollida. Selleks tuleks seda võrrelda teiste allikatega.
10. Kas on mingeid muid märke, mis viitavad teabe kallutatusele või autori soovile oma arvamust peale suruda (nt toote reklaami esitamine erapooletu kirjelduse pähe, kallutatud argumentide kasutamine isikliku arvamuse või poliitiliste vaadete esitamiseks)?
11. Kas avaldatud teave on värske või vananenud? Kas see on praegust olukorda arvestades veel aktuaalne.

Allikas: Truth, Lies and the Internet. A report into young people's digital fluency. // Jamie Bartlett, Carl Miller. September 2011. http://www.demos.co.uk/files/Truth_-_web.pdf

■ Abimaterjal nr 3

Ajakirjaniku eetikakoodeks

- **Artikkel 9:** Ajakirjanik peab infot küsides ennast tutvustama ning teatama, millise väljaande toimetuses ja millisel ametikohal ta töötab. Samuti peab ta vastajat hoiatama, et tema sõnu võidakse avaldada massimeedias.
- **Artikkel 12:** Enne pinget all, šokis või abituse olukorras olevalt isikult saadud teabe avaldamist peavad ajakirjanik ja avaliku teabe organisatsioon tagama, et sellise teabe avaldamisega ei rikuta isiku õigusi, ning püüdma ette näha võimalikke kahjulikke tagajärgi isikule.
- **Artikkel 14:** Ajakirjanik ja avaliku teabe organisatsioon ei tohi kasutada audio- ja videosalvestusseadmeid ilma eraisikust teabeallika nõusolekuta.
- **Artikkel 21:** Kuritegude, õnnetuste ja muude isikutele materiaalselt või mittemateriaalselt kahju põhjustanud juhtumite kohta teabe avaldamisel peab ajakirjanik või avaliku teabe organisatsioon vältima sellise teabega ohvrile ja süütutele isikutele täiendavate kannatuste ja valu põhjustamist.
- **Artikkel 37:** Ajakirjanik ja avaliku teabe organisatsioon peavad lähtuma süütuse presumptsioonist. Isikut võib süüdistada ainult tema suhtes jõustunud kohtuotsuse alusel.
- **Artikkel 41:** Kuriteo ohvri isikuandmeid ei avaldata ilma ohvri nõusolekuta või ohvri surma korral ilma tema sugulaste nõusolekuta. Sellist teavet võib avaldada ilma ohvri või tema sugulaste nõusolekuta üksnes juhul, kui ohver on avaliku elu tegelane või kui sellise teabe avaldamine on avalikes huvides.
- **Artikkel 47:** Ajakirjanik ja avaliku teabe organisatsioon ei tohi kasutada katastroofide, liiklusõnnetuste, surmade, kallaletungide või vägivalda pilte viisil, mis võib haavata sellest mõjutatud isikute või nende sugulaste, samuti lugejate ja/või pealtnägijate tundeid.

Ajakirjaniku eetikakoodeks, vastu võetud ajakirjanike ja kirjastajate üldkoosolekul Vilniuses 15. mail 2015

(Lith. Žurnalistų etikos kodeksas). <http://lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=381&tid=329>

■ Teise tunni tabel.

Internetis teabe avaldamise suhtes kehtivad kohustused	
Avaldada tõde	Vältida kahju tekitamist
<ul style="list-style-type: none"> • Teavitada avalikkust • Kaitsta teabevabadust • Kasutada algseid teabeallikaid • Tagada edastatava teabe erapooletus • Mitte moonutada ega liigselt lihtsustada fakte ilma põhjusega • Selgitada sündmuste tausta • Täpsustada, kellelt teave on saadud	<ul style="list-style-type: none"> • Avaldada seaduslikku ja eetilist teavet • Mitte avaldada teavet, mis ohutab vägivalle, avaliku korra rikkumisele või kuritegevusele • Hoiduda looduskatastroofide, traagiliste õnnetuste, surma, vägivalle või sõja piltide taktitundetust kasutamisest • Vältida ohvrile ja süütutele isikutele täiendavate kannatuste ja valu põhjustamist • Pidada meeles süütuse presumptsiooni

■ Teise tunni ülesanne.

Pagulased

■ Pärast selle või mõne muu sarnase sisuga pildi näitamist tuleks õpilastele anda leht järgmiste küsimustega:

- Kas see pilt on tõetruu, kas see kajastab tõde?
- Kas pilt on informatiivne või solvav?
- Mis võis pildi kaadrist välja jääda? Mis võib olla olukorra üldine taust?
- Kes selle pildi tegi? Kus ja millal see on tehtud?
- Mis on selle või sarnaste piltide sõnum?
- Kes võiks olla selliste piltide sihtrühm? Keda see peaks kõnetama?
- Kas selline pilt võiks kuidagi seal kujutatud inimesi aidata?
- Kas sama eesmärgi võiks saavutada ka mõne muu, võib-olla vähem šokeeriva pildiga?

Allikas: <http://graphics8.nytimes.com/images/2011/09/18/books/review/18HARI/18HARI-articleLarge.jpg>

VE NE FÖDERATSIOON

Tunni pealkiri: Tegevusmäng „Megalopolis“, tulevaste valijate koolivõrgustik. Ajakirjandusega töötamise pädevuste arendamine (põhikooli 8. ja 9. klassi õpilastele)

Teema:

- Kaasaja kool kui kodaniku- ja inimõigushariduse platvorm läbi uue infotehnoloogia kasutamise.
- Tänapäeva hariduses arendatakse oskust töötada digitaalsete andmetega, hinnata teavet kriitiliselt ja osaleda otsuste tegemises.
- Kodanikuharidus on lahutamatu seotud tulevaste valijate kultuuri ja põhiliste sotsiaalsete pädevuste kujundamisega vastavalt Euroopa Nõukogu põhimõtetele: võime võtta vastutust, osaleda ühiste otsuste tegemises, lahendada konflikte vägivallatult, osaleda demokraatlike institutsioonide hoidmises ja täiustamises.

■ **Märksõnad:** demokraatlikud valimised, valimistehnoloogiad, kriitiline mõtlemine, valimisplatvormide kriitiline analüüs, e-valimiste tehnoloogiad, asjakohane teave.

■ **Mängu eesmärk:** suurendada õpilaste praktiliste teadmiste ja oskuste siiret valimistehnoloogiate valdkonnas, kasvatada teadlikkust vajadusest osaleda kohaliku kogukonna tegevuses, arendada pädevust kaasajaste e-ressursside ja e-teenuste kasutamiseks.

■ **Mängu eesmärgid:**

- Anda osalejatele praktilist koolitust kaasajaste valimistehnoloogiate kasutamiseks.
- Võimestada osalejaid kui aktiivseid ja teadlikke kodanikke, kellel on kohaliku kogukonna ees reaalsed õigused ja kohustused.
- Edendada demokraatlikke väärtusi, innustades õpilastes kodanikuaktiivsust; ergutada lastele ja noortele kodanikuhariduse programme pakkuvate haridusasutuste ja lasteorganisatsioonide tegevust ja avalikku toetust.
- Toetada aktiivsete kodanike, kohalike kogukondade ja lasteorganisatsioonide positiivset mainet.

■ Tund viiakse läbi koolis, kus on olemas veebipõhine õpikeskkond. Internet on tänapäevane mehhanism üksikisiku ja rühma eesmärkide saavutamiseks suhtlemise ja teabevahetuse abil. Internet võimaldab üksikisikute, rühmade ja organisatsioonide suhtlust ja sotsiaalset läbikäimist hariduslikel ja kasvatuslikel eesmärkidel.

■ Õpikeskkonna struktuur peaks olema selline, et see võimaldab õpilastel mugavalt suhelda ja dialoogis osaleda. Õpikeskkond peaks võimaldama osalejatel (õpilased, õpetajad, haridusasutuste juhid) muutuda teabe passiivsest vastuvõtjast aktiivseks tegutsejaks.

■ Mängu „Megalopolis“ saab teostada haridusasutuse olemasoleval veebisaidil avaldatava hääletuse vormis ja see ei vaja täiendavaid ressursse.

■ Mängul „Megalopolis“ on suur pedagoogiline potentsiaal kriitilise mõtlemise oskuse arendamiseks, kuna valimisprotseduuriga kaasneb aktiivne suhtlus kandidaadi ja valijate vahel. Valijad peavad hääletamisel õige otsuse tegemiseks oskama teavet kriitiliselt tõlgendada.

■ See kriitilise mõtlemise rõhutamine on tunni „Valija koolis“ põhialus ja see omakorda on tehnoloogiamängu „Megalopolis“ lahutamatu osa.

Juhised

■ Õpilased mängivad linnakodanike rolli ja peavad valima linnale (klassile) linnapea.

■ Õpilased jagatakse väikesteks elanike rühmadeks, kellele antakse järgmised ülesanded:

1. Määrata endi seast üks inimene linna valimiskomisjoni liikmeks ja leppida kokku selleks kasutatav otsustusmehhanism. See isik esindab valimiskampaania ajal elanike (väikese rühma) huvisid.
2. Valida üks linnapeakandidaat vastavalt valimiskomisjoni kehtestatud nõuetele.
3. Valmistada ette kandidaadi valimisplatvorm, mida tutvustatakse kampaania ajal linnakodanikele.

■ Iga kogukonna (väikese rühma) põhieesmärk on viia läbi tõhus valimiskampaania. Valimiste sihtrühmaks on ainult Megalopolise elanikud. Selle eesmärgi saavutamiseks peab iga delegatsioon tegema järgmist:

1. Registreerima oma kandidaadi valimiskomisjonis ja saama ametliku loa valimiskampaania korraldamiseks.
2. Moodustama valimiskampaania peakontori ning kavandama strateegia ja taktika.
3. Korraldama linnapeakandidaatide pressikonverentsi.
4. Alustama kampaaniategevust, kasutades võimalikult palju olemasolevaid ressursse.
5. Korraldama vabal ajal kandidaatide toetuseks kultuuriüritusi, kasutades selleks linnas olevaid sobivaid kohti (koolis või laste spordiväljakutel).

■ Valimiskampaania lõpeb hääletusega, kus linnaelanikud valivad endale linnapea, kasutades mänguportaali „Megalopolis“ (<http://www.mmgame.ru>).

■ Pärast kandidaatide registreerimist võib alustada kampaaniategevusi. Enne seda peab iga valimiskontor välja töötama oma kampaania strateegia.

■ Peamised valimistega seotud ülesanded on järgmised:

1. **Valmistada ette kandidaadi elulookirjeldus** (pildiga CV vormis) ja avaldada see Megalopolise veebisaidil. See materjal aitab valijatel kiiresti kandidaadiga tutvuda. Selles tuleks rõhutada kandidaadi isiku- ja juhiomadusi ning näidata tema põhisavutusi ja edasisi plaane. Valijad saavad selle teabega tutvuda ja seda hinnata.
2. **Pressikonverentsi korraldamine.** See eeldab arvamuse avaldamist suure publiku ees, ajakirjanike ja teiste massimeedia esindajate küsimustele vastamist. Pressikonverents on tavaliselt esimene võimalus kandidaati tundma õppida. Pressikonverents korraldatakse internetis. Osalejad saavad teavet küsimuste-vastuste vormis.

Pressikonverentsil kandidaat tutvustab ennast, rõhutades oma juhtimis- ja korralduskogemust,

huvisid, eelistatud vaba aja veetmise tegevusi jne.

Samuti selgitab kandidaat, miks ta otsustas valimiskampanias osaleda ja millistest põhimõtetest ta linnapeaks valimise korral lähtuks.

3. **Kandidaatide osalemine teledebatis.** Kandidaadid arutavad videokaamera ees veebiformaadis aktuaalseid küsimusi teiste erakondade esindajatega. Need arutelud annavad võimaluse tuua välja seisukohtade erinevusi ja võimalikke sarnasusi. Teledebatil võidakse keskenduda varem kindlaks määratud teemale. Näiteks võib teemaks olla „Õpilasmavalitsus koolis: aktuaalsed probleemid ja lahendused“.
4. **Kandidaatide kampaaniaüritus.** See peaks olema suunatud laiale publikule, võimaldades kandidaadil piiratud aja jooksul oma platvormi tutvustada ja veenda vaatajaid selles, et tal on oma poliitika elluviimiseks vajalikud oskused. Kampaaniakõne kestus peaks olema umbes 2–3 minutit. See vorm on olemuselt emotsionaalne ja eeldab head väljendusoskust. Kampaaniaüritusel võib sõna võtta iga kandidaadi valimiskontori liige. Kampaaniaüritused korraldatakse internetis.
5. **Kandidaadi platvorm.** See on kampaania kõige informatiivsem osa, sest platvorm võimaldab üksikasjalikult kirjeldada kandidaadi põhilisi ideid, mida ta kavatseb valituks osutumise korral ellu viima hakata. Mäng „Megalopolis“ sisaldab valimisplatvormide konkursi, milles linnapeakandidaadid peavad koostama linna arendamise kava. Konkursil arvestatakse selle töö kvaliteeti, asjakohasust, pakutud ideede originaalsust ja põhjendamisoskust.

■ Seega kujundab tehnoloogiamäng „Megalopolis“ koolis tulevaste valijate võrgustikku. See annab osalejatele demokraatlike valimiste kogemuse, mis valmistab neid ette aktiivseks osalemiseks kõigis tähtsamates valimistoimingutes.